

De politieke macht van de culturele elite Culturele verschillen, opleidingsniveau en participatie

Het is algemeen bekend dat hogeropgeleiden meer participeren in de politiek dan lageropgeleiden (Nie & Junin & Stehlik-Barry, 1996). In dit artikel wordt beargumenteerd hoe culturele verschillen tussen hoger- en lageropgeleiden de verschillen in politieke participatie verklaren. Culturele tegenstellingen in Nederland nemen toe (Gijsberts, Vrooman & Boelhout, 2014) en deze tegenstellingen hangen samen met opleidingsniveau (Knottnerus & Putters, 2014). Tegelijkertijd verandert de rol van de overheid (Edelenbos, 2005) en groeit de macht van de burger bij beleidsvorming en ontstaan nieuwe vormen van politieke participatie, waarbij burgers en overheid op gelijkwaardig niveau interacteren (Michels & De Graaf, 2010). Vooral de hoogopgeleide culturele elite profiteert hiervan, doordat zij beschikken over de 'juiste' taal, smaak en cultuur. Dit schaadt de democratie omdat de culturele elite de ideeën van kosmopolitische partijen als GroenLinks en D66 aanhangt terwijl mensen met weinig cultureel kapitaal de ideeën van nationalistische partijen zoals de PVV aanhangen.

Key words: politieke participatie, cultureel kapitaal, maatschappelijke scheidslijnen.

Lange tijd was er veel aandacht voor verschillen in sociaaleconomische posities en ongelijke machtsposities tussen verschillende sociaaleconomische klassen. Sinds het begin van de 21ste eeuw, zeker sinds de moord op Pim Fortuyn, is er echter meer aandacht voor culturele tegenstellingen (Gijsberts et al., 2014). Daarbij valt de tegenstelling tussen lager- en hogeropgeleiden steeds vaker samen met sociaal- en politiek-culturele tegenstellingen (Knottnerus & Putters, 2014). In het rapport 'gescheiden werelden?' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het Sociaal Cultureel Planbureau schrijven Knottnerus en Putters (2014, p. 7): 'In Nederland [is] niet alleen een sociaaleconomische, maar ook een sociaal-culturele tegenstelling [...], die in belangrijke mate samenvalt met opleidingsniveau.' Deze tegenstelling toont de voorzichtige contouren van een scheidslijn (Den Ridder, Glas & Dekker, 2014).

In de wetenschap en in de media worden culturele verklaringen steeds vaker aangedragen om tegenstellingen in de maatschappij te verklaren. Een goed voorbeeld hiervan zijn de commentaren na Trump's overwinning tijdens de laatste Amerikaanse verkiezingen (zie bijvoorbeeld: Duurvoort, 2016). In dit artikel zullen culturele verklaringen worden gezocht voor een oud fenomeen dat al decennia aandacht heeft van vele wetenschappers (Nie et al., 1996, p. 1), namelijk waarom sommige mensen meer gebruik maken van politieke participatie dan anderen. Voorbeelden van politieke participatie zijn demonstreren, deelname aan een politieke campagne of deelname aan een politieke discussiebijeenkomst. De vorm van politieke participatie is sterk veranderd door de veranderende rol van de overheid, de transitie van 'government' naar 'governance' (Edelenbos, 2005). Hierdoor hebben burgers directer toegang tot beleidsvormingsprocessen, bijvoorbeeld door middel van interactieve vormen van politieke participatie (Michels & De Graaf, 2010).

Belichaamd cultureel kapitaal speelt een centrale rol in culturele tegenstellingen. Met cultureel kapitaal worden instrumenten bedoeld voor de toe-eigening van symbolische welvaart (Bourdieu, 1977, p. 175). Zoals economisch kapitaal gebruikt kan worden om materiele welvaart te vergaren, kan cultureel kapitaal gebruikt worden om symbolische welvaart te vergaren. Cultureel kapitaal kan belichaamd zijn wanneer men is gesocialiseerd in een bepaald milieu (De Koster en Van der Waal 2014, p. 172). Socialisatie als student in een universiteit vertaalt zich bijvoorbeeld in bepaalde kennis, het aanleren van een bepaald vocabulaire en een bepaalde culturele voorkeur. Dit levert geen economische welvaart op, maar eerder een symbolische. Het geeft aanzien en status. Het is onmogelijk om belichaamd cultureel kapitaal even exact te meten als bijvoorbeeld economisch kapitaal (geld),

maar de consumptie van highbrow culture is een goede proxy. Mensen met veel belichaamd cultureel kapitaal consumeren namelijk meer highbrow culture dan mensen met minder belichaamd cultureel kapitaal (De Koster & Van der Waal, 2014). Highbrow culture zijn prestigieuze, complexe en uitdagende culturele activiteiten zoals de opera en het kunstmuseum. Highbrow culture kan worden gezien als de tegenhanger van low culture waaronder bijvoorbeeld commerciële films en popmuziek vallen.

Tot op heden is er nauwelijks tot geen aandacht geweest voor verschillen in cultureel kapitaal als mogelijke verklaring voor waarom hogeropgeleiden veel participeren in de politiek en lageropgeleiden nauwelijks participeren. Uit de politicologie is bekend dat opleidingsniveau de beste voorspeller is als het gaat om politieke participatie (Bovens & Wille, 2010; Nie et al., 1996). Politicologen zien opleidingsniveau als een gegeven van een individu, maar hiermee wordt onterecht het achterliggende mechanisme van de reproductie van cultureel kapitaal buiten beschouwing gelaten (Bourdieu, 1977). Ouders met veel cultureel kapitaal hebben vaak ook kinderen met veel cultureel kapitaal. Ouders met weinig cultureel kapitaal daarentegen hebben vaak kinderen met weinig cultureel kapitaal. Daarnaast zorgt veel cultureel kapitaal voor een

hoger opleidingsniveau. Hierdoor is de intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal bepalend voor de verdeling van opleidingsniveau in de samenleving (Bourdieu, 1977; DiMaggio, 1982).

De keuze om cultureel kapitaal centraal te stellen in plaats van opleidingsniveau is cruciaal in het verklaren van waarom opleidingsniveau samenhangt met politieke participatie. Verschillen in politieke participatie is dan niet

langer een onfortuinlijke uitkomst van de Nederlandse meritocratie (Bovens & Wille, 2010), maar de uitkomst van het mechanisme van de reproductie van cultureel kapitaal (Bourdieu, 1977). De centrale vraag in dit paper is: wat is de invloed van het mechanisme van de reproductie van cultureel kapitaal op politieke participatie en wat zijn de gevolgen van die invloed?

Om de hierboven gestelde vraag te kunnen beantwoorden, worden allereerst vijf hypothesen geformuleerd. De hypothesen zijn visueel weergegeven in het conceptueel model (zie figuur 1).

Bepaalde culturele activiteiten hebben een hoog aanzien en behoren tot een samenhangende set die samen een statuscultuur vormen (DiMaggio, 1982, p. 190). Er bestaat een selecte groep in de samenleving die veel highbrow culture consumeert. Dit geldt niet voor culturele activiteiten die niet als prestigieus worden ervaren.

'Tot op heden is er nauwelijks tot geen aandacht geweest voor verschillen in cultureel kapitaal als mogelijke verklaring voor waarom hogeropgeleiden veel participeren in de politiek en lageropgeleiden nauwelijks participeren'

Hypothese 1: De consumptie van verschillende vormen van culturele activiteiten hangt met elkaar samen.

Cultureel kapitaal wordt op verschillende manier ge(re)produceerd. Ten eerste wordt cultureel kapitaal via het onderwijs ge(re)produceerd. De mate waarin een scholier succesvol is op school is grotendeels afhankelijk van het cultureel kapitaal dat een scholier bezit (DiMaggio, 1982). Scholieren met meer cultureel kapitaal hebben daar voordeel van omdat cultureel kapitaal wordt beloond in het onderwijssysteem (Bourdieu, 1984). Scholieren met veel cultureel kapitaal behalen daardoor een hoger opleidingsniveau.

Hypothese 2: Belichaamd cultureel kapitaal hangt samen met het opleidingsniveau.

Ten tweede wordt cultureel kapitaal ge(re)produceerd via de opvoeding. Bourdieu (1977) wijst erop dat cultureel kapitaal erfelijk is omdat cultureel kapitaal in de opvoeding van ouder op kind wordt overgedragen. Hogeropgeleiden zijn, meer dan lageropgeleiden, in staat om in de vroege opvoeding gereedschappen voor de waardering en toe-eigening van cultureel kapitaal mee te geven. Dit leidt er toe dat de kinderen van hogeropgeleiden meer cultureel kapitaal bezitten dan de kinderen van lageropgeleiden (Bourdieu, 1977).

Hypothese 3: Belichaamd cultureel kapitaal wordt ge(re)produceerd van ouder(s) op kind.

Het is een mythe dat onderwijs geen schaarse bron is (Nie et al., 1996). De onderwijsmythe is het idee dat als het aantal jaar onderwijs per persoon toeneemt, ook evenredig alle veronderstelde voordelen van onderwijs, zoals politieke participatie, toenemen. Dit is echter niet zo bij politieke participatie omdat politici en beleidsmakers maar beperkte tijd hebben om naar burgers te luisteren. De sociale competitie voor invloed is zwaarder geworden door drie veranderingen. Ten eerste is het aantal hoogopgeleiden sterk gestegen (Bovens & Wille, 2009). De relatieve positie van mensen met een lager opleidingsniveau is daarmee verslechterd. Ten tweede zijn in het Nederlandse onderwijssysteem de verschillende opleidingsniveaus in een vroeg stadium al sterk van elkaar gescheiden waardoor socialisatie vooral plaatsvindt tussen kinderen met dezelfde culturele achtergrond en er via deze weg weinig kruisbestuiving is tussen verschillende culturele

milieus. Ten derde zijn er nieuwe vormen van politieke participatie ontstaan. Dit zijn voornamelijk interactieve vormen, waarbij direct contact is tussen burger en overheid. De interactie vergt een bepaald niveau van kennis en taal. Mensen met meer cultureel kapitaal kunnen daar beter mee omgaan dan mensen met minder cultureel kapitaal.

Hypothese 4: De mate van belichaamd cultureel kapitaal hangt samen met de mate van politieke participatie.

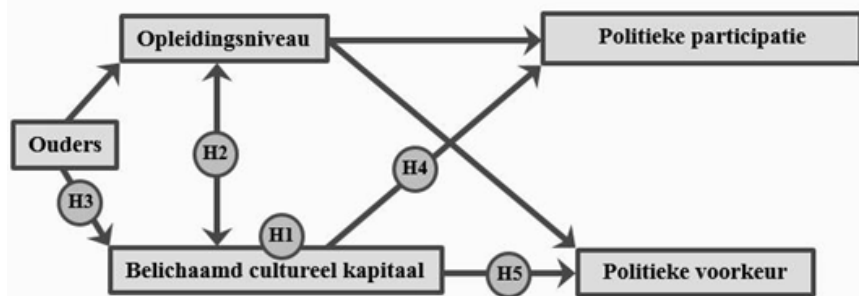
Er bestaat naast de scheidslijnen rechts-links en religieus-seculier een derde scheidslijn in de Nederlandse politiek. Thema's over soevereiniteit zoals asielbeleid en de eenwording van de EU vallen onder de cultureel-politieke scheidslijn. Volgens Hooghe, Marks en Wilson (2002) zijn er bepaalde partijen die zich uitdrukkelijk onderscheiden op deze dimensie. Partijen die zich sterk profileren op deze dimensie zijn de groenen die sterk kosmopolitisch zijn en rechts-radicalen en rechts-populistische partijen die sterk nationalistisch zijn. Mensen met veel belichaamd cultureel kapitaal stemmen vaker op politieke partijen die een kosmopolitische visie hebben, terwijl mensen met minder cultureel kapitaal eerder stemmen op politieke partijen met een nationalistische visie (Bovens & Wille, 2010).

Hypothese 5: De gemiddelde hoeveelheid belichaamd cultureel kapitaal van kiezers verschilt per politieke partij.

Methode

Voor het testen van de vijf hypothesen is gebruik gemaakt van het LISS Panel. De data is afkomstig uit de periode 2011-2014. Het LISS Panel bestaat uit een set van meer dan 5000 huishoudens die samen meer dan 8000 personen tellen (LISS Panel, 2014). Naast de basisgegevens zoals leeftijd en opleidingsniveau worden drie andere enquêtes gebruikt: Politics and Values (wave 7), Social Integration and Leisure (wave 7) en Nationalism and the National Dimension of Cultural Consumption (wave 1). Een vraag die aan het LISS Panel is gesteld en die voor dit onderzoek is gebruikt, is of de respondent heeft 'geparticipeerd in een actiegroep'. Respondenten konden antwoorden met ja of nee (zie ook <https://www.liss-data.nl/lissdata/about-panel>).

In het LISS panel zijn respondenten van alle leeftijden vertegenwoordigd. Dit betekent ook dat er respondenten in de

Figuur 1 Conceptueel model

dataset zitten die nog minderjarig zijn. Deze respondenten hebben dus geen stemrecht. Van hen kan niet verwacht worden dat ze politiek actief zijn. Bovendien is de vorming van cultureel kapitaal via socialisatie in het onderwijs en de opvoeding nog in volle gang. De data is grotendeels verzameld in 2013 en 2014. Vandaar dat er is gekozen om enkel respondenten mee te nemen die zijn geboren voor 1996. Na deze filter blijven er 10019 respondenten over. De dataset is representatief voor de Nederlandse bevolking. Zo is 51,2% van de respondenten vrouw en 48,8% van de respondenten man. De gemiddeld leeftijd van de respondenten is 47,5 jaar.

Resultaten

Voor het testen van hypothese 1 is gekeken naar de mate waarin de consumptie van bepaalde culturele activiteiten met elkaar samenhangt. De consumptie van culturele activiteiten is gemeten op een ordinale schaal, daarom is gekozen om de correlaties te berekenen op basis van gamma scores. Door het lage schaalniveau moeten de uitkomsten van de statistische berekening conservatief worden geïnterpreteerd. Vandaar dat correlaties die sterker zijn dan 0,5 worden gezien als sterk genoeg om van een samenhangende set te spreken.

In tabel 1 is een sterke samenhang te zien tussen de consumptie van meerdere culturele activiteiten. De samenhang van de consumptie van museum, filmhuis, kunstgalerie, klassieke concerten, ballet en opera is sterk. Bovendien zijn al deze gevonden verbanden significant ($p < 0,001$). De correlaties zijn gemarkeerd met een zwart kader. Opvallend is dat toneel niet met alle hiervoor genoemde cultuurvormen sterk correleert ondanks dat toneel over het algemeen gezien wordt als prestigieus. Ook correleert toneel sterk met cabaret (,519) wat ook geen prestigieuze cultuurvorm is.

De sterkste samenhang is de samenhang tussen de consumptie van het museum en de kunstgalerie (0,783). De zwakste samenhang tussen de prestigieuze, culturele activiteiten is die tussen museum en ballet (0,549), maar ook dit verband is te kwalificeren als sterk. De gevonden resultaten zijn in lijn met de in hypothese 1 gevormde verwachting. Verschillende vormen van cultuurconsumptie hangen met elkaar samen en deze samenhangende cultuurvormen worden gezien als highbrow (De Koster en Van der Waal 2014). Consumenten van deze vormen van cultuur onderscheiden zich van anderen met hun specifieke cultuurconsumptie. De prestigieuze cultuurvormen kunnen worden gezien als één concept, namelijk belichaamd cultureel kapitaal.

Om hypothese 2 te testen, moet het cultureel kapitaal per opleidingsniveau met elkaar worden vergeleken. In de dataset zijn drie verschillende opleidingsniveaus opgenomen: laag (basisschool, middelbare school), middelbaar (MBO) en hoog (HBO/WO). Lageropgeleiden hebben gemiddeld het minste belichaamd cultureel kapitaal (gemiddeld = 2607,58, $n = 1929$). Middelbaar opgeleiden hebben gemiddeld net iets meer belichaamd cultureel kapitaal (gemiddeld = 2977,74, $n = 2304$). Hogeropgeleiden hebben

gemiddeld verreweg het meeste belichaamd cultureel kapitaal (gemiddeld = 3935,73, $n = 2141$). Een ANOVA laat zien dat dit verschil significant is ($p < 0,001$). Het effect van het verschil tussen hoger- en lageropgeleiden is het grootst ($r = 0,373$). Het effect van het verschil tussen lager- en middelbaar opgeleiden is het kleinst ($r = 0,118$). Daaruit kan worden opgemaakt dat de middelbaar opgeleiden meer lijken op lageropgeleiden dan op hogeropgeleiden.

Uit de analyse blijkt dat belichaamd cultureel kapitaal ongelijk is verdeeld per opleidingsniveau waarbij een hoger opleidingsniveau samenhangt met meer cultureel kapitaal. Dit is in lijn met hypothese 2. Dit is reden om aan te nemen dat belichaamd cultureel kapitaal wordt ge(re)produceerd in het onderwijs. Opvallend is dat er eerder sprake is van twee categorieën dan van drie categorieën. Het verschil tussen lager- en middelbaar opgeleiden is klein. Hogeropgeleiden daarentegen hebben veel meer belichaamd cultureel kapitaal dan zowel lager- als middelbaar opgeleiden. Dit lijkt te duiden op een culturele elite die voornamelijk bestaat uit hogeropgeleiden.

Voor het toetsen van hypothese 3 moet een vergelijking worden gemaakt tussen het cultureel kapitaal van respondenten met het cultureel kapitaal van hun ouders. Belichaamd cultureel kapitaal wordt niet enkel overgedragen via het onderwijs maar wordt ook ge(re)produceerd van generatie op generatie via de opvoeding. Uit een Somers' d toets blijkt dat de mate van belichaamd cultureel kapitaal van de ouder(s) een significante ($p < 0,001$) invloed heeft op de mate van belichaamd cultureel kapitaal van het kind. Dit is in lijn met de in hypothese 3 gestelde verwachting. Hieruit blijkt dat de verdeling van belichaamd cultureel kapitaal intergenerationeel wordt gereproduceerd. Cultureel kapitaal wordt dus niet per se verworven met hard werken, maar het is een erfelijk privilege.

Voor het toetsen van hypothese 4 moet gekeken worden naar de samenhang tussen cultureel kapitaal en politieke participatie. De deelnemers van door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomsten, hoorzittingen of discussiebijeenkomsten bezitten gemiddeld het meeste cultureel kapitaal (0,556). Bij andere vormen van politieke participatie (protestactie (0,415), actiegroep (0,414), contact met politicus (0,367) en digitale participatie (0,313)) is de samenhang minder sterk, maar nog steeds aanwezig. Respondenten die niet hebben geparticipeerd in de politiek hebben juist minder cultureel kapitaal (-0,156). Al deze resultaten zijn significant ($p < 0,001$). De uitkomsten zijn in lijn met hypothese 4. Er bestaat een significant positieve samenhang tussen de mate van belichaamd cultureel kapitaal en politieke participatie.

'In Nederland bestaat een culturele elite die onevenredig veel politieke invloed heeft doordat ze meer gebruik maken van politieke participatie dan anderen'

De sterke positieve samenhang tussen belichaamd cultureel kapitaal en interactieve vormen van politieke participatie bevestigt de assumptie dat cultureel kapitaal belangrijker is bij de interactieve vormen van politieke participatie dan bij traditionele vormen van politieke participatie zoals een demonstratie.

Om hypothese 5 te testen moet worden gekeken naar verschillen in mate van cultureel kapitaal van kiezers per politieke partij. Analyse van de dataset toont aan dat belichaamd cultureel kapitaal van het electoraat significant ($p < 0,001$) verschilt per politieke partij. De PVV en GroenLinks blijken de uiterste te vormen. De PVV (gemiddeld = 1077,43, $n = 377$) is vooral populair bij mensen met een lage mate van belichaamd cultureel kapitaal. GroenLinks (gemiddeld = 2100,10, $n = 173$) en D66 (gemiddeld = 1942,34, $n = 328$) zijn juist populair bij kiezers met veel belichaamd cultureel kapitaal.

Conclusie

In Nederland bestaat een culturele elite die onevenredig veel politieke invloed heeft doordat ze meer gebruik maken van politieke participatie dan anderen. Deze culturele elite heeft cultureel kapitaal vergaard via het onderwijs en via de opvoeding. Hierdoor valt opleidingsniveau grotendeels samen met cultureel kapitaal. Vooral hogeropgeleiden bezitten veel cultureel kapitaal, terwijl lager- en middelbaar opgeleiden daar minder van bezitten.

De culturele elite beschikt over de 'juiste' cultuur, smaak en taal. Bij politieke participatie komt dit goed van pas. Vooral bij interactieve vormen van politieke participatie speelt cultureel kapitaal een belangrijke rol. Bij interactieve participatievormen speelt cultuur een belangrijke rol omdat er direct contact is tussen burger en overheid.

	Opera	Ballet	Klassiek concert	Kunstg.	Filmh.	Museum	Toneel	Cabaret	Dancel/ house	Pop/ jazz enz.	Bios.
Opera	-										
Ballet	,743***	-									
Klassiek concert	,772***	,652***	-								
Kunstg.	,570***	,585***	,601***	-							
Filmh.	,547***	,581***	,572***	,672***	-						
Museum	,553***	,549***	,611***	,783***	,625***	-					
Toneel	,509***	,556***	,450***	,440***	,511***	,410***	-				
Cabaret	,479***	,361***	,277***	,334***	,362***	,335***	,519***	-			
Dancel/ house	,060	,272**	-,109*	,147**	,288***	,097**	,157***	,210***	-		
Pop/ jazz enz.	,227**	,370***	,219***	,313***	,401***	,306***	,350***	,471***	,472***	-	
Bioscoop	,076	,285***	,156***	,247***	,489***	,326***	,323***	,344***	,577***	,410***	-

Tabel 1 Gamma scores van consumptie van verschillende kunstvormen ($n = 6395$). *: $p < 0,05$, **: $p < 0,01$, ***: $p < 0,001$

Ook is het interessant om te kijken naar de onderlinge verschillen tussen specifieke kiezersgroepen. Hoe groter het verschil, hoe groter de kloof in cultureel kapitaal tussen de verschillende kiezersgroepen. Het verschil in belichaamd cultureel kapitaal van de kiezers van GroenLinks en de PVV is het grootst ($f = 0,534$). Dat is een groot verschil. Het verschil duidt erop dat in ieder geval tussen de meest uit elkaar liggende kiezersgroepen een grote kloof bestaat. Vervolgonderzoek moet uitwijzen in hoeverre andere partijen deze kloof overbruggen, omdat het buiten de scope ligt van dit onderzoek. Desalniettemin kan worden geconcludeerd dat mensen met veel cultureel kapitaal de ideeën steunen van kosmopolitische partijen, zoals GroenLinks en D66 terwijl mensen met minder cultureel kapitaal de ideeën van nationalistische partijen zoals de PVV onderschrijven.

Zaken zoals uitgebreide kennis van de Nederlandse taal, kennis van vergadertechnieken, een zakelijke uitstraling, retorische vaardigheden en het kunnen doorgronden van moeilijke beleidsteksten spelen waarschijnlijk een belangrijke rol. Het gevaar dreigt dat de cultuur van de culturele elite de norm wordt bij interactieve participatievormen, waardoor mensen met minder cultureel kapitaal zich niet welkom zullen voelen. Bovendien heeft de culturele elite andere politieke voorkeuren dan mensen met minder cultureel kapitaal. De culturele elite steunt partijen met een kosmopolitische agenda zoals D66 en GroenLinks. Het gevolg hiervan is dat de ideeën van de culturele elite structureel oververtegenwoordigd zijn bij interactieve politieke participatie. Dit geldt ook, weliswaar in mindere mate, voor traditionele vormen van politieke participatie zoals protestacties. De ideeën van mensen met minder cultureel kapitaal daarentegen zijn ondervertegenwoordigd.

Literatuurlijst

- Bourdieu, P. (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. In Jarvis, P. & Griffin, C. (Eds.) *Adult and continuing education: major themes in education* (pp. 173-184). London: Taylor & Francis.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (Richard Nice, trans.). Cambridge: Harvard University Press.
- Bovens, M. A. P., & Wille, C. A., (2010). Diploma Democracy: On the tensions between Meritocracy and Democracy. Verkenning for the NWO Programma 'Contested Democracies'. Utrecht/ Leiden.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: The impact of status culture participation on the grades of US high school students. *American sociological review*, 47, 189-201.
- Duurvoort, H. (2016, 21 november). Over Trump en Oprah. *Volkskrant*.
- Edelenbos, J. (2005). Institutional implications of interactive governance: insights from Dutch practice. *Governance*, 18(1), 111-134.
- Gijsberts, M., Vrooman, C., & Boelhouwer, J. (2014). Verschil in Nederland, een introductie. In Vrooman, C Gijsberts, M. & Boelhouwer, J. (Eds.). *Verschil in Nederland: Sociaal en Cultureel Rapport 2014* (pp. 11-26). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau:
- Hooghe, L., Marks, G., & Wilson, C. J. (2002). Does left/right structure party positions on European integration?. *Comparative political studies*, 35(8), 965-989.
- Knottnerus, A., & Putters, K. (2014). Voorwoord. In Bovens, M. A. P., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (Eds.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal- culturele tegenstellingen in Nederland* (p. 7). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Koster, W. de, & Waal, J. de (2014). Botsende opvatting en over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe zijn verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren? In Bovens, M. A. P., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (Eds.). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (pp.165-189). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- LISS Panel, (2014). About the Panel: General.

Geraadpleegd via: http://www.lissdata.nl/lissdata/About_the_Panel (17-12-2014).

- Michels, A., & De Graaf, L. (2010) Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy, *Local Government Studies*, 36(4), 477-491.
- Nie, N.H., Junin, J., & Stehlik-Barry, K. (1996). *Education and Democratic Citizenship in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ridder, J. den, Glas, I., & Dekker, P. (2014). Een globaliseringsscheidslijn? In Bovens, M. A. P., Dekker, P. en Tiemeijer, W. (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland* (pp. 131-164). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau & Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Thijs de Boer

Thijs studeerde Bestuurs- en Organistiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Na een voltijds bestuurjaar bij VIDUIS studentenunie, doet hij nu de onderzoeksmaster Research in Public Administration and Organizational sciences. Daarnaast is Thijs onderzoeksmedewerker voor de Landelijke studentenvakbond (LSVb) alwaar hij momenteel onderzoek doet naar de geestelijke gezondheid van studenten.